

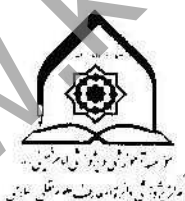
المعجم الموضوعي

للعرفان

الفهارس الموضوعية

و

الفهارس المفصلة للمحتويات

مركز أبحاث دائرة معارف العلوم العقلية الإسلامية

التابع

لمؤسسة الإمام الخميني عليه السلام للتعليم و البحث

مع قرص مدمج

۱۳۹۳

عنوان و نام پدیدآور	السمیع الموضوعی للعرفان؛ الفهارس الموضوعية والفهارس المفصلة للمحتویات / [تدوین] مرکز أبحاث دائرة المعارف العلوم العقلية الإسلامية التابع لمؤسسة الإمام الخميني: للتعليم والبحث.
مشخصات نشر	قم: مؤسسة الإمام الخميني: للتعليم والبحث، الانتشارات، ۱۴۳۶ق. = ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهري	۶۵۶ ص + یک عدد لوح فشرده.
فروست	انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی: ۱۰۹۴. عرفان؛ ۳۴.
فروست	مرکز پژوهشی دایرةالمعارف علوم عقلی اسلامی؛ ۴۲.
شابک	۳۸۰۱۰نومان: ۵-۸۶۸-۴۱۱-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	فبا
یادداشت	عربی.
یادداشت	کتاب حاضر نمایه موضوعی منابع عرفانی "تمهید القواعد"، جامع الأسرار و منبع الأنوار"، شرح فصوص الحکم (الجنیدی)، "شرح فصوص الحکم (الکاشانی)"، "شرح فصوص الحکم (القیصری)" و "مفتاح الغیب" است.
یادداشت	نمایه
موضوع	عرفان -- نمایه ها
شناسه افزوده	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی: مرکز پژوهشی دایرةالمعارف علوم عقلی اسلامی
شناسه افزوده	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی:
رده بندی کنگره	۶۴۱۳۹۳م/ ۶۴/ ۷۱۲۸Z
رده بندی دیویی	۱۶/ ۲۹۷۸۳
شماره کتاب شناسی ملی	۳۶۱۹۷۵۸

شماره ردیف
شماره موضوعی
عرفان - ۳۴
۱۳۹۳-۲۷

■ **المعجم الموضوعي للعرفان: الفهارس الموضوعية و الفهارس المفصلة للمحتويات**

- تدوين: مركز أبحاث دائرة معارف العلوم العقلية الإسلامية
- الناشر: إصدارات مؤسسة الإمام الخميني
- الطبعة و تاريخ النشر: الأول، ۱۴۳۶ق / ۱۳۹۳ش
- عدد النسخ: ۵۰۰
- السعر: ۳۸۰۰۰ تومان
- Web: dmaaref.iki.ac.ir
- Email: damaaref@qabas.net

- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید، کوچه مختار، پلاک ۳۸
- تلفن و فکس: ۰۲۵-۳۷۷۲۲۲۶
- شعبه موسسه امام خمینی: قم، بلوار امین، بازار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
- تلفن: ۰۲۵ ۳۷۱۱۳۶۲۹

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ

مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ

پیشگفتار

پژوهش دقیق و جامع بدون آگاهی از میراث پیشینیان و کوشش‌های علمی دیگران امکان‌ناپذیر است و آگاهی از این میراث، از راه مطالعه کامل آثار بزرگان گذشته و اکنون، زمان بسیاری می‌طلبد.

نیاز به آگاهی دقیق از میراث پیشینیان برای تدوین دائرةالمعارف‌ها بسیار مهم است، چرا که دائرةالمعارف‌ها (به ویژه به معنای معاصر آن) باید جامع همه مطالب و همه میراث گذشتگان در موضوع موردنظر باشند.

از این رو، «مرکز پژوهشی دائرةالمعارف علوم عقلی اسلامی»، با هدف ایجاد زمینه‌های

لازم برای پژوهش‌های دقیق و جامع، بر آن شد تا برای دستیابی سریع و آسان به مطالب منابع، راه‌هایی بیابد. بدین منظور، برای استخراج موضوع‌های منابع علوم عقلی و سامان‌دهی آنها انواع گوناگونی از فعالیت‌ها در دستور کار این مرکز قرار گرفت که از این میان می‌توان به آماده‌سازی «فهرست تفصیلی مطالب» برای پاره‌ای از منابع مهم علوم عقلی اسلامی و نمایه‌سازی این فهرست‌ها اشاره کرد.

آنچه در این مجموعه پیش روی پژوهش‌گران قرار دارد نمونه‌ای از این فعالیت است که ویژه بخشی از منابع مهم عرفانی است؛ این منابع عبارت‌اند از:

۱. تمهید القواعد؛ ۴. شرح فصوص الحکم (القیصری)؛
۲. جامع الأسرار و منبع الأنوار؛ ۵. شرح فصوص الحکم (الکاشانی)؛
۳. شرح فصوص الحکم (الجنیدی)؛ ۶. مفتاح الغیب.

تفاوت با دیگر معجم‌های موضوعی

تهیه فهرست تفصیلی مطالب و نمایه‌سازی آنها از نظر شکل و محتوا، از سویی همانند چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی چکیده‌هاست که در همین مرکز انجام شده است و از سوی دیگر از جهت محتوا، مانند فهرست‌های رایجی است که برای منابع تهیه می‌شود اما این کار با هر دوی آنها متفاوت است.

تفاوت با چکیده‌نویسی

تفاوت فهرست تفصیلی مطالب با چکیده‌ها در این است که در چکیده‌نویسی، تمام مطالب و اطلاعات متن استخراج شده و بصورت چکیده آورده می‌شود. اما فهرست تفصیلی مطالب، تنها عناوین مطالب اصلی متن‌ها را در بر می‌گیرد از این رو، تعداد عبارات‌هایی که به عنوان چکیده مطالب صفحه‌ای از متن استخراج می‌شود، معمولاً چند برابر تعداد فهرست‌ها است.

البته فهرست‌های تفصیلی از نظر نمایه‌ها، شکل و سبک نگارش و شیوه بهره‌گیری از آنها تفاوتی با چکیده‌ها ندارند.

تفاوت با فهرست‌های رایج

فهرست تفصیلی مطالب، با فهرست‌های رایج منابع، که بیشتر در آغاز کتاب‌ها یا آغاز بخش‌ها و فصل‌های منابع نوشته می‌شوند تفاوت‌های اساسی دارد. پاره‌ای از ویژگی‌های این فهرست در مقایسه با دیگر فهرست‌ها عبارت است از:

- ۱) در این فهرست، نظام منطقی مطالب از کلی به جزئی رعایت شده است به این معنا که، تمام کتاب، دارای عنوانی است که محتوای همه کتاب را به صورت کلی معرفی می‌کند. و هر یک از بخش‌ها و فصل‌ها نیز دارای عنوان‌های جدا هستند که محتوای آنها را معرفی می‌کنند و هر یک از مطالب مهم در فصل‌ها نیز جداگانه فهرست‌نویسی شده‌اند.
- ۲) این فهرست‌ها کاملاً محتوایی‌اند، یعنی کوشش شده است تا با بهره‌گیری از اصطلاحات رایج علوم، محتوای مطالب در آنها معرفی شوند به گونه‌ای که پژوهش‌گران بتوانند با استفاده از فهرست‌ها به اطلاعات متن‌ها پی ببرند.
- ۳) این فهرست‌ها، از نظر شکل و چارچوب عبارت‌ها نیز دارای ویژگی‌های یکسانی هستند که این ویژگی‌ها، افزون بر هماهنگی فهرست‌ها، استفاده از آنها را نیز آسان‌تر و سریع‌تر کرده است. پاره‌ای از این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:
 - الف) تعداد کلمات به کار رفته در هر یک از فهرست‌ها کنترل شده و هماهنگ است.
 - ب) همه عبارت‌های فهرست‌ها، عبارت‌های غیر تام هستند.
 - ج) کوشش شده است تا عبارت‌های فهرست‌ها چنان گویا، زیبا و کوتاه باشند که مخاطبان بتوانند با مراجعه به آنها به سرعت و آسانی، به محتوای متن‌ها پی ببرند.

(د) اصطلاحات به کار رفته در فهرست‌ها در عین هماهنگی با متن‌ها،

اصطلاحاتی رایج، آشنا و کاربردی اند.

(۴) هر یک از این فهرست‌ها، دارای چند نمایه ترکیبی اند؛ منظور از نمایه ترکیبی، عبارت‌های

کوتاه (و تا حد امکان دو کلمه‌ای) است که یکی از کلمات آن معمولاً یک اصطلاح، نام

یک علم، فرقه یا... است و کلمه دیگر، عبارتی توضیح دهنده است که گستره بحث درباره

واژه دیگر را مشخص می‌کند.

(۵) نمایه‌ها، زیر کلیدواژه‌ها قرار می‌گیرند؛ منظور از کلیدواژه‌ها، واژه‌های پایه‌ای و

اصطلاحات علوم هستند.

بنابراین، فهرست تفصیلی مطالب و نمایه‌ها که در این مجموعه تهیه شده است شیوه‌ای

نو در فهرست‌نویسی مطالب است که پیش از این سابقه نداشته و دارای آثار ارزشمندی در امر

پژوهش و تحقیق است. شایسته است برای تبیین اهمیت و سودمندی این شیوه نوین،

نیم‌نگاهی به شیوه‌های پیشین در امر فهرست‌نویسی موضوعات داشته باشیم.

پیشینه فهرست‌نگاری موضوعات

در گذشته، زمینه‌سازی برای دستیابی سریع به محل درج مطالب مورد نظر، از راه تدوین

«فهرست‌های مطالب» که در آغاز منابع قرار می‌گرفت و نیز از راه تهیه «معجم‌های لفظی»؛

مانند «معجم المفهرس‌های الفاظ»، «کشف الابیات» و «کشف الآیات» انجام می‌شد. این گونه

معجم‌ها، زمینه جست‌وجو از راه الفاظ موجود در منابع را به خوبی فراهم می‌سازند، اما

نمی‌توانند امکان دستیابی سریع به محل درج تمام مطالب مورد نظر را فراهم آورند؛ زیرا، اولاً،

به طور معمول در منابع، مطالب بسیاری درباره یک موضوع وجود دارد که زیر واژه و عنوان

مربوط به آن موضوع نیامده است. افزون بر این، زیر واژه مربوط به موضوع یک تحقیق، معمولاً

مطالب بسیاری هست که چه بسا در یک پژوهش، تنها به پاره‌ای از آنها نیاز باشد. فراوانی

اطلاعاتی که زیر موضوعی قرار می گیرند، معمولاً پژوهشگر را ناگزیر می کند تا برای دستیابی به مطلب مورد نظر خود، متن های مربوط به تمام آنها را ببیند که نیازمند زمان بسیاری است.

برای رفع این دشواری، در کشف آیات و کشف الابیات، بخشی از آیه قرآن کریم یا بخشی از شعر را می آورند تا پژوهش گر، از میان آنها، آیه یا شعر مورد نظر خود را برگزیند و تنها در پی محل درج همان متن باشد، ولی در دیگر موضوع ها (در معجم ها و نرم افزارهایی که تنها جست و جوی لفظی به وسیله آنها ممکن است) این دشواری همچنان پابرجا است.

گام بعدی در دستیابی به نشانی محل درج مطالب، تهیه «نمایه های مفرد»ی است که ملاک آن، تنها الفاظ به کار رفته در منابع نیستند، بلکه این نمایه ها، با توجه به محتوای مطالب و اصطلاح های رایج و کاربرد ی تهیه می شوند. این گام، دشواری نخست را تا اندازه بسیاری برطرف می کند، اما دشواری دوم، یعنی درج کردن نمایه های انبوه که به تمام آنها در یک پژوهش نیاز نیست، همچنان وجود دارد. برای نمونه: اگر پژوهش گری در پی دستیابی به محل درج «سابقه بحث از وحدت وجود پیش از ابن عربی» باشد، هرگز نمی تواند از راه معجم های لفظی به محل درج مطالب مربوط به موضوع پژوهش پی ببرد؛ زیرا پیش از ابن عربی و بلکه از سوی خود ابن عربی، این اصطلاح مورد توجه نبوده است، ولی اگر برای متن های پیش از ابن عربی با توجه به محتوای مطالب، نمایه های مفردی تهیه شده باشند، می توان در این نمایه ها از واژه «وحدت وجود» بهره برد، اما مشکلی همچنان هست و آن اینکه چه بسا زیر این اصطلاح، ده ها نمایه آمده باشد که تنها چند نشانی از آنها، به مطلب مورد نظر محقق مربوط باشد و او نمی تواند بدون مراجعه به متن منابع، دریابد کدام نشانی با موضوع مطلوب وی ارتباط دارد. از این رو، ناگزیر باید به تمام نشانی ها مراجعه کند و متن منابع را بخواند تا دریابد که آیا این متن به آنچه او در پی آن است، ارتباط دارد یا خیر؟

بنابراین، نمایه های مفرد نیز نمی توانند سرعت لازم را برای پژوهش گر فراهم آورند، اما

این دشواری با پدید آمدن «نمایه‌های ترکیبی» تا اندازه‌ی بسیاری برطرف شده است؛ زیرا در نمایه‌های ترکیبی، برای مثال واژه «وحدت وجود» با واژه‌هایی مانند «تاریخچه» ترکیب می‌شود و نمایه «تاریخچه وحدت وجود» ایجاد می‌گردد. این گونه ترکیب‌ها، دامنه‌ی نمایه را بسیار مشخص‌تر و محدودتر می‌کند و بی‌گمان سرعت کار با محدود شدن دامنه‌ی پژوهش، چند برابر افزایش می‌یابد.

اما با این حال، چه بسا ده‌ها نشانی زیر نمایه «تاریخچه وحدت وجود» در منابع باشد و پژوهش‌گر برای اینکه به نشانی‌های خود برسد، باید تمام این نشانی‌ها را بیابد و متن‌های آنها را بخواند تا دریابد که آیا این نشانی‌ها مطلب مورد نظر او را دربر دارند یا نه؟

آخرین پیشرفت در ارائه شیوه‌ای نو در تهیه فهرست مطالب، برای دستیابی سریع به محل درج مطالب و فهم آنها، شیوه‌ای است که ما در این کتاب از آن بهره برده‌ایم. در این شیوه، نخست فهرستی دقیق و تفصیلی از متن به شیوه‌ای تعلیمی و گویا تهیه می‌شود و سپس، برای هر یک از فهرست‌ها، نمایه‌های ترکیبی و کاربردی ساخته می‌شود. آن‌گاه هر یک از این نمایه‌ها زیر کلیدواژه یا کلیدواژه‌هایی قرار می‌گیرند. این نوع ساماندهی برای استفاده از این مجموعه، راه دستیابی به موضوع مورد نظر را کوتاه و آسان می‌سازد.

شیوه بهره‌گیری از این معجم موضوعی

برای دستیابی به نشانی محل درج مطلب در این معجم چند راه وجود دارد. طبیعی‌ترین و دقیق‌ترین راه این است که برابر حروف الفبا، کلیدی‌ترین واژه مورد نظر جست‌وجو شود که در این صورت، نمایه‌های ترکیبی مرتبط با موضوع پژوهش زیر آن کلیدواژه یافت خواهد شد. آن‌گاه می‌توان از میان آنها، نمایه یا نمایه‌های مورد نظر را برگزید و پس از آن، از راه نمایه‌ها، فهرست‌های تفصیلی مربوط به آن‌ها به دست خواهد آمد. با مطالعه آنها، معلوم می‌شود که آیا نشانی مورد نظر، مطلبی متناسب با موضوع پژوهش دارد یا خیر؟ در صورتی که

محتوای فهرست، بیانگر ارتباط متن با مطلب مورد نظر باشد، پژوهش گر می تواند به متن کتاب مراجعه کند.

این شیوه، چند برابر فهرست های رایج، معجم های لفظی و نمایه های مفرد، بر سرعت جست و جوی می افزاید.

لوح های فشرده

دو گونه لوح فشرده با عنوان «کنز الحکمة ۸» برای بهره گیری از این گونه فهرست ها و نمایه ها تهیه شده است:

الف) لوح فشرده جامع

این لوح فشرده که برای استفاده از فهرست ها و نمایه های پاره ای از منابع علم عرفان تهیه شده است، در بردارنده متن ۶ منبع، (به صورت تصویر)، فهرست های تفصیلی مطالب، نمایه ها و تکواژه های این کتاب ها است.

این نرم افزار دارای امکانات فراوان و قابلیت جست و جوی ساده و پیشرفته است و می توان به وسیله آن، از راه های مختلف از متن، فهرست ها و نمایه های کتاب بهره برد. این نرم افزار به صورت جداگانه و به عنوان نسخه جامع ارائه شده است.

ب) لوح فشرده همراه

«لوح فشرده همراه»، لوح دیگری است که به این کتاب، پیوست شده است و به همراه آن ارائه خواهد شد. این لوح فشرده، تصویر نسخه خاصی از منابع پیش گفته را در بردارنده استخراج فهرست ها و نمایه ها و ارجاع بر اساس آن نسخه بوده است. این لوح فشرده برای کاربران، دو فایده دارد: اول آنکه، در صورت در دسترس نبودن اصل این نسخه ها از منابع، می توانند به آن مراجعه کنند؛ دوم آنکه، متن حروف چینی شده این منابع در این

لوح فشرده، امکان جست و جوی لفظی ساده و پیشرفته را دارد.

افزون بر منابع پیش گفته، در این مرکز، فهرست تفصیلی و نمایه برای منابع دیگری نیز در سایر رشته‌های علوم عقلی، تهیه شده که به همراه نرم افزارهایی در لوح‌های فشرده، در اختیار پژوهشگران قرار گرفته است.

چند نکته:

برای بهره‌گیری از این کتاب، توجه به چند نکته لازم است:

(۱) در بخش دوم این کتاب که در آن فهرست تفصیلی مطالب منابع عرفانی آمده است، در آغاز هر کتاب و ذیل نام کتاب، موضوعات کلی مندرج در آن با عبارتی کوتاه معرفی شده است.

(۲) در میان فهرست‌های تفصیلی، فهرست‌های اجمالی وجود دارد، یعنی در پاره‌ای موارد برای صفحه‌های بسیاری از کتاب، تنها یک عبارت به عنوان فهرست آورده شده است. این موارد عبارت‌اند از:

الف) فهرست باب‌ها، که در واقع معرفی مطالب مندرج در چند فصل در یک عبارت کوتاه است.

ب) مباحثی که به صورت مستقیم با موضوع رشته علمی مورد نظر ارتباط نداشته است. برای نمونه، اگر در میان مباحث عرفانی به مباحث فلسفی پرداخته شده باشد، فهرست استخراج شده برای آن بسیار کلی است و ممکن است ده‌ها صفحه از کتاب با یک عبارت معرفی شود.

ج) مواردی که مطالب اصل کتاب به گونه‌ای بوده است که معرفی مطالب صفحات زیادی از آن با یک عبارت، از روشنی آن نمی‌کاسته است. برای نمونه، اگر صفحه‌های زیادی از کتاب به شرح یک مطلب پرداخته باشد.

۳) برای کاستن از حجم معجم‌های موضوعی، نام منابع در ضمن نمایه‌ها، تلخیص شده‌اند. در آغاز کتاب، نام‌های کامل منابع و نسخه‌ای از کتاب که در این مجموعه استفاده شده، معرفی شده است.

این مجموعه، چنان‌که از ویژگی‌های آن برمی‌آید، دست‌آورد کوشش شماری از پژوهشگران علوم عقلی، متخصصان امور نرم‌افزاری و مدیران اجرایی است که هر کدام نقش ارزنده‌ای در پیدایش آن داشته‌اند. هرچند نام تمام این بزرگواران در آغاز کتاب آمده است، با این همه بجاست به صورت ویژه از پژوهش‌گر ارجمند جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای احمد محمدی احمدآبادی نام ببریم که با صرف چندین سال از بهار عمر خویش، بیشترین نقش را در فراهم ساختن این مجموعه به عهده داشته و بخش عمده پروژه با مدیریت مستقیم ایشان به انجام رسیده است.

همچنین باید از نقش ارزشمند جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای محمدباقر ملکیان، که چند سال مدیریت گروه کتاب‌شناسی مرکز را به عهده داشتند و جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای محمد ایزدی تبار که در چهار سال گذشته مدیر این گروه بودند و در اصلاح و نهایی‌سازی فهرست‌ها و نمایه‌های منابع عرفانی نقش ارزنده‌ای داشتند و این فعالیت زیر نظر آنها به پایان رسیده، سپاس‌گزاری نماییم. همچنین از جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای محمد میری جهت هماهنگ‌سازی نمایه‌های این اثر سپاسگزاریم.

بیش از همه، باید قدردان نعمت وجود علامه فرزانه، حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی (دامت برکاته) باشیم که ریاست عالی‌مرکز پژوهشی دائرةالمعارف علوم عقلی اسلامی را به عهده دارند و به ثمر رسیدن این کوشش‌ها و ام‌دار رهنمودها و حمایت‌های بی‌دریغ ایشان است. افزون بر این، از اعضای محترم شورای عالی مرکز که سیاست‌گذاری آن را به عهده دارند، و نیز از کوشش‌های ویژه مدیر محترم مطالعات و تحقیقات مرکز، حجت الاسلام والمسلمین آقای محمد کریمی سپاس‌گزاریم که این مجموعه در شش سال گذشته با حضور ایشان به سامان رسید.

امیدواریم این کوشش ها که در سایه نظام پر برکت جمهوری اسلامی و رهبری های حکیمانه امام راحل (رضوان الله تعالی علیه) و جانشین برحق ایشان مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) به بار نشسته است، زمینه خشنودی موعود امت ها و ولی نعمت مان حضرت بقیه الله الأعظم، امام عصر عجته را فراهم سازد و ذخیره آخرت تمام پدید آورندگان آن باشد.

احمد ابوترابی

رئیس مرکز پژوهشی

دائرة المعارف علوم عقلی اسلامی

زمستان ۱۳۹۳

www.ketab.ir